

■ Του ΧΑΡΗΣ ΣΤΡΑΤΙΑΔΑΚΗ*

Αναδιφώντας το χθες (310)

Γνωριμία με την Κυριάνα, την ιστορία και τους ανθρώπους της

Την Κυριακή 21 Απριλίου θα πραγματοποιήσουμε με το Σχολικό Μουσείο τη δεύτερη εξόρμηση γνωριμίας με την ευρύτερη περιοχή του και τους ανθρώπους της. Όπως είναι γνωστό το Μουσείο στεγάζεται στις εγκαταστάσεις του παλιού Δημοτικού Σχολείου Αμνάτου, γι' αυτό για την πρώτη εξόρμηση, που είχε πραγματοποιηθεί το 2019, είχε επιλεγεί η στενότερη περιοχή του. Οι συμμετέχοντες είχαμε τότε ξεκινήσει από την Αμνάτο, είχαμε διασχίσει το φαράγγι των Καφαλιανών κι είχαμε καταλήξει στον Πίκρη. Η εξόρμηση εκείνη είχε πραγματοποιηθεί με τα πόδια και έτυχε αβραμιαίας φιλοξενίας, τόσο από τον Πολιτιστικό Σύλλογο στην Αμνάτο όσο και από τον Κωστή Μπριρική ατομικά στον Πίκρη.

Η δεύτερη εξόρμηση θα πραγματοποιηθεί στην Κυριάνα. Η κατοίκηση στην περιοχή της χρονολογείται τουλάχιστον από τον ξεκίνημα του 14^{ου} αιώνα, αφού το 1301 συντάχτηκε συμβόλαιο στον Χάνδακα για περιουσία στο χωριό και στο γειτονικό Περιανέμου. Οικοδομημένη σε μέσο υψόμετρο 240 μέτρων, η Κυριάνα καταγράφηκε ξανά δύομιση αιώνες αργότερα, το 1577, από τον Barozzi. Έξι χρόνια αργότερα ο Καστροφύλακας κατέγραψε δύο συνοικίες, τη μία με 100 και την άλλη με 101 κατοίκους. Το 1659 οι νέοι κατακτητές απέγραψαν 45 σπίτια. Το 1834

καταγράφηκαν μαζί με διπλανά μικροχώρια 50 χριστιανικές και 180 μουσουλμανικές οικογένειες. Οπωσόδηποτε την εποχή εκείνη το χωριό ήταν κατά μεγάλη πλειοψηφία τουρκοχώρι. Στην απογραφή του 1881 η αναλογία είχε αντιστραφεί και απογράφηκαν 200 χριστιανοί και 57 μουσουλμάνοι κάτοικοι.

Ο μεγαλύτερος αριθμός κατοίκων καταγράφηκε στην απογραφή του έτους 1928, οπότε έφτασαν τους 531. Σήμερα φτάνουν τους 311, σύμφωνα με την απογραφή του 2021. Η κύρια ασχολία τους είναι η ελαιοκαλλιέργεια, αφού παραδοσιακά η περιοχή παρήγαγε άφθονο και καλής ποιότητας ελαιόλαδο. Η Κυριάνα δηλαδή είναι ένα από τα «Λαδοχώρια» των «Καταμεριών», όπως ονομάζεται η ευρύτερη ανθρωπογεωγραφική ενότητα. Δευτερεύουσες ασχολίες είναι η κτηνοτροφία και η αμπελοκαλλιέργεια, ενώ πολλοί κάτοικοι εργάζονται στα ξενοδοχεία του κάμπου. Ο διερχόμενος σπάνια σταματά στο χωριό, κατευθυνόμενος συνήθως προς την Μονή Αρκαδίου, εκτός κι αν έχει ειδικό λόγο για κάτι τέτοιο. Κι όμως το χωριό αυτό, όπως άλλωστε κι όλα τα χωριά παντού, παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον, όπως θα δούμε στη συνέχεια στις «Αναδιφύσεις» αλλά και στην περιήγηση που προετοιμάζουμε σ' αυτό την Κυριακή 21 Απριλίου.

Το μεγαλύτερο αξιοθέατο είναι ασφαλώς ο ναός της Παναγίας. Είναι δίκλιτος, αφιερωμένος στο δεύτερο του κλίτος στην Αγία Παρασκευή, και ολοκληρώθηκε σε δύο διαφορετικές εποχές. Οι νεότερες έρευνες συνδέουν την ανέγερση του αρχικού ναού με τον Άγιο Ιωάννη τον Ξένο κατά τον 11^ο αιώνα, απ' όπου και θα πρέπει να ονομαδοτήθηκε το χωριό (από το λαϊκό όνομα του οσίου «Κυργιάννης»-Κυριάνα). Το πρώτο αυτό κλίτος ανήκει στην κατηγορία των μονόχωρων τρίκογχων ναών με τρούλο και προήλθε από ανακατασκευή του προγενέστερου ναού, με την προσθήκη παρεκκλησίου στα νότια του. Με τον τρόπο αυτό και με την προέκταση της δυτικής κεραίας του πρώτου ναού προστέθηκε μια αναγεννησιακή-μανιεριστική πρόσοψη, απόλυτα συμμετρική.

Το θύρωμα του ναού είναι τοσκανικού ρυθμού, συγκροτούμενο από κολώνες με αράβδωτους κίονες, επιστύλιο, γείσο και αετωματική επίστεψη, και από παραστάδες ορθογωνικές με ψηλές βάσεις και επικράνα καθώς και δύο φύλλα άκανθας στα κυκλικά τρίγωνα. Τα τριμερή άνθη στα ελικοειδή στηρίγματα του καμπαναριού καθώς και τα ανάγλυφα κεφάλια αγγέλων που συνδέουν τα επικράνα με το γείσο διακρίνονται για την γλυπτική τους λεπτότητα. Το καμπαναριό δεν είναι συνθησιμίο. Συγκροτείται από τρεις λωβούς με παράθεση τειοσάρων πεισμών, που ξεκινούν από δύο επίπεδα. Θυμίζει έντονα το καμπαναριό της Παναγίας-Σωτήρα Χριστού στα Ρούστικα. Ενδιαφέρον όμως παρουσιάζει και το εσωτερικό του ναού, με μία εικόνα αποδιδόμενη κατά την παράδοση στη σχολή του Μιχαήλ Δαμασκηνού (φωτογραφία).

Σημαντικά εκθέματα υπάρχουν και στο Εκκλησιαστικό Μουσείο, που στεγάζεται εκεί δίπλα, στο πρώτο χρονολογικά διώκρο του χωριού, του έτους 1911 (φωτογραφία). Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν δυο καμπάνες του 16^{ου} και μία του 17^{ου} αιώνα. Στη συνέχεια θα προχωρήσουμε προς το «καινούριο σχολείο», οικοδομημένο στην κορυφή του λόφου, στον οποίο συγκεντρώνεται η προ του 1922 κατοίκηση. Στην Κυριάνα σχολείο είχε ιδρυθεί το 1889. Μάλιστα κατά τη δεκαετία 1901-1911 είχε λειτουργήσει στο χωριό και παρθενγωγείο. Το 1927 προστέθηκε στην αίθουσα του μικτού πια σχολείου όροφος. Όμως οι ανάγκες φοίτησης δεν εξυπηρετούνταν, αφού ο αριθμός των μαθητών ήταν μεγάλος, κατά μέσο όρο 83. Έτσι κατά τη δεκαετία του 1960 ξεκίνησε η προσπάθεια ανέγερσης νέου διδακτηρίου, στις οποίες πρωτοστάτησε ο δάσκαλος Σήφης Δοκιμάκης. Το μεγαλύτερο μέρος του κόστους είχε αναλάβει ο ομογενής στις ΗΠΑ Νικόλαος Ανωμεριτάκης - Σταθάκης. Για την περιπετειώδη ανέγερση και για τη θητεία του δασκάλου αυτού θα μιλήσουμε περισσότερο επί τόπου.

Η συνέχεια υπήρξε λιγότερο ευοίωνη. Σταδιακά ο αριθμός των μαθητών μειωνόταν, όπως σχεδόν παντού στην ελληνική ύπαιθρο, μέχρι που το σχολείο έκλεισε. Ακολούθησε η χρήση των εγκαταστάσεων του από το νηπιαγωγείο, το οποίο επί των ημερών της Δήμητρας Κατσούλη κυριολεκτικά έχει μεγαλουργήσει κι αποτελεί έναν φάρο των δημόσιων νηπιαγωγείων της Ελλάδας, όπως παλιότερα το Σχολείο του Φουρφουρά στα δημοτικά σχολεία. Γι' αυτό όμως έχω γράψει αναλυτικά τα άρθρα «Μα τι γίνεται τέλος πάντων εκεί πάνω στον Φουρφουρά», τα οποία οι ενδιαφερόμενοι μπορούν ν' αναζητήσουν στο διαδίκτυο. Αυτό και άλλα πολλά θα τα διαπιστώσουμε επί τόπου και ελπίζω να καταγράφουμε να «χτυπήσουμε» και το χρέτι τον αργαλειού, που εξακολουθεί να υφαινει εκεί πάνω! Στη φωτογραφία θεατρικό δράμα που παρακολούθησα σε επίσκεψή μου στο Νηπιαγωγείο τον Φεβρουάριο του 2022.

Η περιήγησή μας στο χωριό θα μας δώσει την εικόνα ενός ιστορικού παλιμψήστου. Θα επισκεφθούμε τα «Όλατα», δυο μεγάλης επιφάνειας και ύψους θολωτούς χώρους, στους οποίους κατά την παράδοση κατοικοέδρευε ο άρχοντας φρουδάρης της περιοχής Ματθαίος Καλλέργης, γνωστός αναγεννησιακός άνθρωπος στην Κρήτη. Θα συναντήσουμε επίσης το οικόπεδο στο οποίο ήταν οικοδομημένο το τζαμί του οικισμού καθώς και τον νεκροταφειακό χώρο «Μεζάρια». Δεν θα παραλείψουμε να επισκεφθούμε μερικές από τις πολυάριθμες εκκλησίες: Μεταμόρφωση Σωτήρα, Άγιος Γεώργιος, Άγιος Νικόλαος στην τοποθεσία Φαράγγι, Άγιος Ιωάννης, Αρχάγγελος, Άγιος Νεκτάριος, Παναγία στην Τάφρα και Τίμιος Σταυρός στο νεκροταφείο. Φαίνεται ότι οι Μικρασιάτες πρόσφυγες που εποικισαν την Κυριάνα το 1922, αρκετά μετά την αναχώρηση των μουσουλμάνων κατοίκων, οικοδομώντας κατοικίες στο Πέρα Αρμί, ήταν πολύ θεοσεβούμενοι. Όλοι πάντως οι κάτοικοι υδρεύονταν διαχρονικά από το πλούσιο νερό δύο κρηνών, ελάχιστα νοτιότερα του σημερινού δρόμου προς το Αρκαδί.

Στην περιήγησή μας θα διαπιστώσουμε ότι η Κυριάνα στο εσωτερικό της διατηρεί την τυπική εικόνα του κρητικού χωριού, διασώζοντας ακόμα μερικές κατοικίες που είναι κτισμένες με μπαγδατιά και τσατιμάδες. Στον παλιό οικισμό υπάρχουν επίσης μερικά κτήρια καταστημάτων, προφανώς μπακαλικά και καφεζείνα. Το πρόγραμμά μας στη συνέχεια περιλαμβάνει επίσκεψη στην αίθουσα του φιλόξενου Πολιτιστικού Συλλόγου Κυριάνας. Είναι ένας δραστήριος σύλλογος, αφού διοργανώνει, πέραν των γνωστών κι από άλλους συλλόγους χοροεσπερίδων, καντάδες, θεατρικές βραδιές για παιδιά, εργαστήρια δραστηριοτήτων, όπως το περυσινό για τον «Κύκλο του ψωμιού» κ.ά. Από τη πλευρά μας, ως Σχολικό Μουσείο, θα κάνουμε εκεί δύο προβολές. Η πρώτη αναφέρεται στην Κυριάνα και στα οπτικά τεκμήρια της ιστορικής της διαδρομής, μερικά από τα οποία δεν θα μπορέσουμε να συναντήσουμε κατά τον περίπατό μας.

Η δεύτερη προβολή αναφέρεται στην άγρια φαγόμη χωριά της Κρήτης, με -ούτε λίγα ούτε πολλά- τριάντα έξι χορταρικά, που ανήκουν είτε στα γιαχενρά είτε στα τοιτσιριστά: αβροθαουλίδες, αγριολάπαθα, αγριομαϊντανούς, αγριοράδικα, αμολόχες, ασπραγκάθες, αγιότσικες, βρούβες, βρωμερίδες, γαλατισίδες, γλυκοράδικα, γοργονιάνηδες, γουλόφορες, κορδοκαρές, κουτσουναδες, κουφούς, κοφινίδες, λαγουθοχόρτα, μάραρα, μαρούλιδες, μπιδούσες, ζυγκάκια, ξυνίδες (όχι οι γνωστές!), περδικοπατούσες, πετραχάλικες, πιγουνιές, πικρούσες, προυνίδες, πρασάκια, ραδικία, σιρίδες, σταριδες, σταφυλιάνικες, στριφτούλια, τσόχοι και ψιλιμπιζίδια. Δεν θα παραλείψουμε τα βρώσιμα παράσιτα, όπως ο στίφνος και η γλιστρίδα αλλά τα αγριοσπάραγγα και τις αβρονίδες.

Η προβολή θα γίνει με τη βοήθεια του ερμπαρίου που είχε συγκροτήσει παλιότερα ο Πολιτιστικός Σύλλογος Κουρουντών, μετά από ομιλίες το 2011 του ομότιμου καθηγητή βοτανικής Δημήτρη Φοίτου και το 2012 της καθηγήτριας του Πανεπιστημίου Πατρών Γεωργίας Καμάρη και της διδάσκουσας τότε στο ΑΤΕΙ Κρήτης Αντωνίας Ψαρουδάκη, με θέματα για τα αρχαιόφυτα και τα βρώσιμα φυτά του Ψηλορείτη. Οι κυρίες της Κυριάνας, τις οποίες θα συντονίζει ^{ΑΜ} η υπάλληλος γενικών καθηκόντων του Μουσείου Τασία Ματζουράνη, οργανώνουν για μας ένα σχετικό εργαστήριο, από το οποίο θα μάθουμε έμπρακτα τα μυστικά των χορτοπιτών, των ανεβωτών χορτοκαλίτσωνων, των μαραθοπιτών και των αχατζικοπιτών!

Αφ'ησα το καλύτερο για το τέλος. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στην Κυριάνα θα έχουμε την ευκαιρία να συμμετάσχουμε στην απελευθέρωση ενός αποθεραπευμένου γύπα. Ο γνωστός μας και από άλλου Γιώργος Κτιστάκης, ο οποίος και τον περιέθαλψε για έξι μήνες, θα είναι κοντά μας για να πει δυο λόγια για τα αρπακτικά πουλιά της Κρήτης, για τους κινδύνους που αντιμετωπίζουν, για τις θεραπείες που εφαρμόζονται στα τραυματισμένα ή εξαντλημένα απ' αυτά και για τις απελευθερώσεις που διοργανώνει, πάντα με εκπαιδευτικό περιεχόμενο. Δύο ακόμα γύπες έχει απελευθερώσει, στην Αμνάτο και στο Αρκαδιώτικο φαράγγι, στο πρόγραμμα του Σχολικού Μουσείου «Τα αρπακτικά πουλιά του τόπου μας», που εμπυχώνει από πρόπερι ο συντάκτης των «Αναδιφύσεων».

Αυτά και κάμποσα άλλα ακόμα θα δούμε και θα κάνουμε στην Κυριάνα, με τη βοήθεια του ιερέα Κωνσταντίνου Τσαγκαράκη, του Ιωάννη Μανωλακάκη, της Δήμητρας Κατσούλη, της Χριστίνας Φραγκεδάκη, του Νίκου Θωμαδάκη, του Γιώργου Κανακάκη, της Τασίας Ματζουράνη και, βέβαια, γυναικών της Κυριάνας και γονέων του νηπιαγωγείου. Θα τα πραγματοποιήσουμε σ' ένα χωριό που με πρώτη ματιά δεν υπόσχεται πολλά από ιστορική άποψη, όπως και τα περισσότερα χωριά του τόπου μας. Κι όμως, αρκεί να σταματήσεις και να κατέβεις από το αυτοκίνητο για να βρεθείς μπροστά σ' ένα πλήθος λαογραφικών, θρησκευτικών και οικονομικών ιστορικών τεκμηρίων, που φανερώνουν τη μακρόχρονη ανάπτυξη πολιτισμού στον τόπο αυτό. Ελάτε λοιπόν μαζί με στην Κυριάνα την μεθεπόμενη Κυριακή 21 Απριλίου και δεν θα χάσετε!

Υπουργείο και συνδικαλιστές: una faccia, una razza...

Το είδαμε κι αυτό. Από την επίσκεψη του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης στη Γαύδο μάθαμε ότι στο ακριτικό νησί οι μαθητές του γυμνασίου έπρεπε μέχρι πέρυσι να μετακομίζουν με τους γονείς τους στη Χώρα Σφακιών ή στην Παλιόχωρα, για να παρακολουθήσουν σχολικά μαθήματα. Κι όταν η οικογένεια δυο παιδιών (φωτογραφία) αρνήθηκε ν' απομακρυνθεί από τον τόπο της, το Υπουργείο Παιδείας με τη σειρά του αρνήθηκε την ίδρυση γυμνασιακής τάξης, με δύο όλους κι όλους βασικούς καθηγητές, φιλόλογο και μαθηματικό, και διδακτική παρακολούθηση από τους μαθητές των μαθημάτων που εκείνοι δεν θα μπορούσαν να τους διδάξουν. Έτσι τα παιδιά έχασαν τη χρονιά τους από απουσίες. Εφέτος τους δόθηκε η δυνατότητα να παρακολουθούν τα μαθήματά τους διαδικτυακά και στο τέλος της χρονιάς να δίνουν εξετάσεις, ως «κατ' οίκον διδασκόμενοι». Μόνο που η συνδικαλιστική ηγεσία απαγόρευσε στους καθηγητές των γυμνασίων να μη συναινούν στη μαγνητοσκοπήση και μετάδοση των διδασκάλων τους με το σύστημα της τηλεκατ' οίκον διδασκαλίας, επικαλούμενοι το μεγάλο φετίχ όσον δεν θέλουν να γίνουν υπεύθυνοι πολίτες, τα «προσωπικά δεδομένα». Σάμπως να πληρώνονται από τον ελληνικό λαό για να παραδίδουν ιδιωτικά μαθήματα, στο σπίτι τους, κι όχι να εργάζονται στον δημόσιο χώρο των δημοσίων εκπαιδευτηρίων. Αυτό όμως δεν είναι Υπουργείο, αυτό είναι μπάχαλο. Κι αυτό δεν είναι συνδικαλισμός, αυτός είναι δημοσιοϋπαλληλισμός, είναι «Τέμμη» κι «Άγιοι Ανάργυροι» και «Μάτι». Από έναν φορέα που κάποτε συγκέντρωνε στην ηγεσία του μεγάλες πνευματικές μορφές, *Μη δώτε το άγιον τοίς κυσίβιν...*

